

Oeverlopers *Actitis hypoleucos* profiteren van natuurontwikkeling

Common Sandpiper *Actitis hypoleucos* profits from nature development-projects

FOKKO C. ERHART

In een voorgaand artikel zijn voor de periode 1900-93 tien zekere en 19 waarschijnlijke broedgevallen van Oeverlopers in Nederland beschreven (Erhart 1994). Na publicatie van dit artikel zijn nog twee waarschijnlijke broedgevallen (baltsende paren in juni) bekend geworden, namelijk in 1978 bij De Steeg Gld (R. L. Vogel) en in 1992 bij Ewijk Gld (C. van Turnhout). Uit de periode 1994-96 kunnen hieraan zes zekere en elf waarschijnlijke meldingen worden toegevoegd. De meeste hiervan stammen uit 1996. Hierdoor komt het totaal voor deze eeuw, tot nu toe, op 16 zekere en 32 waarschijnlijke meldingen. Het onderstaande artikel geeft een overzicht van de recente meldingen.

Voorkomen in 1994-96 (zie bijlage 1)

In het broedseizoen van 1994 werden alleen in Meinerswijk bij Arnhem Oeverlopers waargenomen (één zeker en twee waarschijnlijke broedgevallen). In 1995 waren hier twee zekere broedgevallen terwijl er een waarschijnlijk broedgeval was langs de Waal benedenstrooms van Nijmegen bij Weurt.

Het voorkomen in 1996 is grofweg in tweeën te splitsen met de Rijntakken (Waal en Nederrijn) in Gelderland enerzijds en de Maas anderzijds (figuur 1). Daarnaast was er een waarschijnlijk broedgeval bij Maaseik aan de Belgische zijde van de Grensmaas (Kurstjens & Gabriëls 1997).

In Gelderland ging het om twee zekere en vijf waarschijnlijke broedgevallen. De zekere broedgevallen vonden plaats in de Leuthse Kleiputten nabij Millingen en in de Dreumelse Waard bij Tiel. Waarschijnlijke broedgevallen werden geconstateerd in Meinerswijk (2), in de Rijkerswoerdse Plassen bij Arnhem (c. vijf kilometer vanaf Meinerswijk) en in de Blauwe Kamer bij Wageningen (2). Langs de Maas was er een zeker broedgeval bij Asselt L en waarschijnlijke broedgevallen bij Meers L (2) en Cuijk NB.

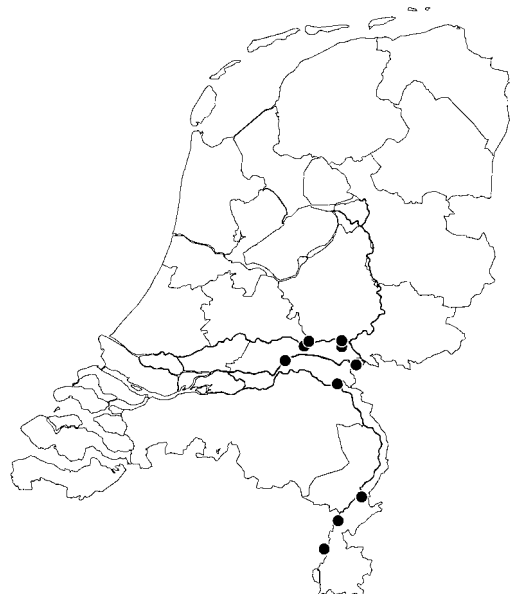
Het voorkomen van elf paar in 1996 is ongekend voor Nederland (figuur 2). Een recente populatieschatting bleef op 0-3 paar per jaar steken (Erhart 1994). Het (waarschijnlijke) broedgeval in Belgisch Limburg betreft mogelijk het eerste geval in deze provincie; de soort ontbreekt in ieder geval in het overzicht van Gabriëls *et al.* (1994).

Tot en met 1990 waren uit België vijf zekere en een handvol waarschijnlijke broedgevallen bekend (Bulteau & Vangeluwe 1991). Aansluitend hierop zijn de afgelopen zes jaar in Wallonië nog andere broedgevallen geconstateerd (V. Bulteau *in litt.*). Een compleet overzicht ontbreekt echter.

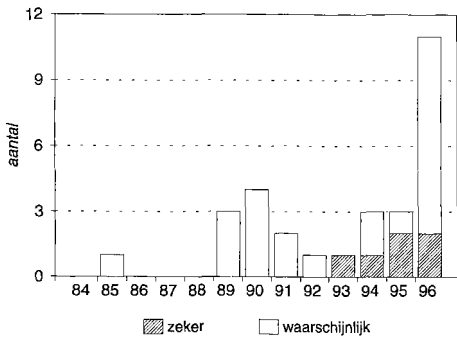
Voorts is het opmerkelijk dat er sinds 1993 jaarlijks Oeverlopers in Meinerswijk hebben gebroed; voorheen werden in Nederland ten hoogste in twee opeenvolgende jaren broedgevallen uit hetzelfde gebied gemeld. Voor een beschrijving van het gebied wordt verwezen naar Erhart & Meissner (1997).

Biotoopkeus

Negen van de elf territoria in 1996 zijn ontdekt in natuurontwikkelingsgebieden of langs natuurlijke oevers. Meinerswijk (natuurontwikkeling sinds 1992) en de Blauwe Kamer behoren tot de eerste natuurontwikkelingsgebieden in Nederland, terwijl natuurontwikkeling in de Dreumelse Waard

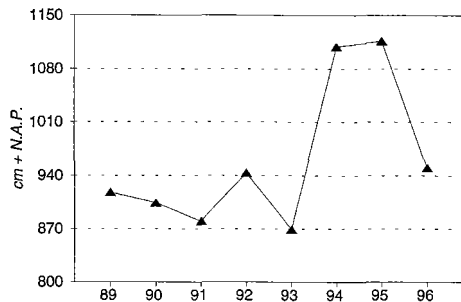
Figuur 1. Verspreiding van broedgevallen van Oeverloper in Nederland in 1996. *Distribution of breeding Common Sandpipers in The Netherlands in 1996.*

Figuur 2. Aantal broedgevallen van Oeverloper in Nederland in 1984-96. Number of breeding Common Sandpipers in The Netherlands in 1984-96.

van recentere datum is. De Rijkerswoerdse Plassen en de Leuthse Kleiputten e.o. zijn geen natuurontwikkelingsgebieden maar hebben wel 'verwaarloosde' oevers en zijn geschikt gebleken voor Oeverlopers. De territoria langs de Maas bevonden zich eveneens in pioniermilieus: kale slik-, zand- of grindoevers met opslag van wilg en soms Zwarte Populier. Dit biotooptype is de laatste vijf jaar langs de Maas opnieuw ontstaan (Schepers 1995). Voorheen kreeg bijvoorbeeld bosopslag geen kans door overbegrazing (intensief agrarisch gebruik) of rigide rivierbeheer (kap).

Enige nuancering is op zijn plaats aangezien vrijwel alle natuurontwikkelingsgebieden intensief door vogelaars onderzocht worden, terwijl dit niet het geval is bij een deel van de traditioneel beheerde uiterwaarden. Dit kan een vertekend beeld van de verspreiding opleveren. Erg waarschijnlijk is dit echter niet vanwege de biotoopkeus van Oeverlopers. Het broedbiotoop in Nederland bestaat uit zandige, slijkige of grindrijke oevers in combinatie met oevervegetatie van ruigtekruiden of wilgenstruweel, al dan niet in combinatie met eilanden (Erhart 1994). Dergelijke gebiedskenmerken komen niet of nauwelijks voor in

Figuur 3. Gemiddelde rivierstand te Lobith in de maanden mei, juni en juli in de periode 1989-96. Mean water levels in the river Rhine near Lobith in May, June and July in 1989-96. (bron, Rijkswaterstaat Directie Oost-Nederland).

traditioneel beheerde uiterwaarden, maar zijn wel onlosmakelijk verbonden met spontane natuur langs de Nederlandse rivieren. Het veranderde beheer van sommige uiterwaarden en rivieroeveren lijkt dan ook voor een belangrijk deel het toegenomen aantal broedgevallen in Nederland te kunnen verklaren. Bovendien kan de droogte in 1996 een gunstige rol gespeeld hebben.

De winter en het voorjaar van 1996 vormden de droogste periode van deze eeuw (gegevens KNMI) en de waterstanden waren navenant laag, zowel in de rivieren (figuur 3) als in veel plassen en moerassen. Van Kleine Plevieren *Charadrius dubius* is bekend dat zij weten te profiteren van droogvallende oevers die ontstaan bij dergelijke lage waterstanden (eigen ervaring in Gelderse Poort). Het is daarom niet ondenkbaar dat de lage waterstanden in 1996 een uitnodigende werking hebben gehad op Oeverlopers die immers graag op slijkige, zandige en grindrijke oevertjes foerageren.

Herkomst broedvogels 1996

De herkomst van de broedvogels is onduidelijk. Voor Gelderland is het denkbaar dat Meinerswijk deels als brongebied heeft gefungeerd. Per slot van rekening hebben daar sinds 1993 jaarlijks één tot drie paar succesvol gebroed. In Engeland zijn oude vogels trouw aan de broedplaats terwijl jonge vogels zich op grotere afstand van de geboorteplaats vestigen (Holland *et al.* 1982). Het ligt echter niet voor de hand te veronderstellen dat de vijf locaties langs de Maas bezet zijn door nakomelingen van de broedparen bij Arnhem. Wellicht moet hier eerder in zuidelijke richting gezocht worden. De Franse broedvogelatlas vermeldt voor 1985-89 broedgevallen van Oeverlopers langs de bovenstroom van Maas en Moezel, waar ze in 1970-75 niet gemeld zijn (Yeatman-Berthelot & Jarry 1995). De verspreiding reikt hier tot aan de Belgische grens en het is niet uitgesloten dat zich in ZO-België een kleine broedpopulatie bevindt. Dit zou alleen aan het licht kunnen komen door intensief onderzoek. In Engeland is namelijk gebleken dat het vaststellen van een ogenschijnlijk goed te tellen soort als de Oeverloper (redelijk groot, opvallende balts/alarm, beperkt aanwezig broedbiotoop) tegen kan vallen. Tijdens de broedtijd (eind mei in het Peak District) blijkt in 41% van de territoria Oeverlopers over het hoofd te worden gezien (Yalden & Holland 1993). Wellicht zou systematisch telwerk door onze zuiderburen meer licht op de zaak kunnen werpen.

Dankwoord Evenals bij het artikel uit 1994 waren de aanvullingen, opmerkingen en aangeleverde literatuur van Fred Hastings een belangrijke stimulans. Gijs Kurstjens verzamelde de gegevens van de Limburgse Oeverlopers en informeerde mij over het beheer van wa-

Oeverloper (J. v.d. Leygraaf) *Common Sandpiper Actitis hypoleucos*

ter en oevers van de Maas. Door de inzet van rijk, provincie en particulieren is op diverse plekken nieuwe natuur ontwikkeld. Hopelijk is de vestiging van de Oeverloper als broedvogel voor hen een stimulans om de komende jaren door te gaan met het opstarten van vergelijkbare projecten. Uiteraard worden allen bedankt die hun broedindicatieve waarnemingen van Oeverlopers doorgegeven hebben. Aanvullingen en nieuwe waarnemingen van broedgevallen graag doorgeven aan SOVON, *Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen.*

Summary

Seventeen breeding records of Common Sandpiper (six proven, eleven probable) were reported from along the rivers Rhine, Waal and Meuse in the eastern part of The Netherlands in 1994-96 (Fig. 1). The number of breeding records was particularly high in 1996 (Fig. 2). Most records came from recently-initiated 'nature development-projects' in riverine areas where suitable breeding

habitat has developed on slightly vegetated and partly wooded banks of rivers and gravelpits. In contrast, river forelands traditionally managed intensively, hardly provide suitable breeding habitat. It is thought that exceptionally low water levels in 1996 (Fig. 3) have contributed to the relatively large number of breeding pairs that same year. The nearest regular breeding areas of Common Sandpiper are located in northeast France and, perhaps, southeasternmost Belgium.

Literatuur

- BULTEAU V. & VANGELUWE D. 1991. Nidification du Chevalier Guignette (*Actitis hypoleucos*) en Brabant Wallon. *Aves* 28: 160-162.
- VAN DIJK A. J. & HUSTINGS F. 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- ERHART F. C. 1994. Broedgevallen van de Oeverloper

Broedgebied bij Meers langs de Grensmaas (R. Schok)

- Actitis hypoleucos* in Meinerswijk (Arnhem) en elders in Nederland. *Limosa* 67: 95-99.
- ERHART F. & BEKHUIS J. 1997. Strenge winter en droogte zetten toon bij broedvogelinventarisatie Gelderse Poort in 1996. *Vlker* 14: 47-60 / *Mourik* 23: 22-35.
- ERHART F. & MEISSNER R. 1997. Meinerswijk; Over zwevende bloemenveldjes en zwervende kuddes. *Nieuwe Wildernis* 3: 14-19.
- GABRIELS J., STEVENS J. & VAN SANDEN P. 1994. Broedvogelatlas van Limburg. *Likona/Lisec*, s.l.
- HOLLAND P. K., ROBSON J. E. & YALDEN D. W. 1982. The breeding biology of the Common Sandpiper *Actitis hypoleucos* in the Peak District. *Bird Study* 29: 99-110.
- SCHEPERS F. 1995. Natuurontwikkeling in het Limburgse Maasdal; Achtergronden en stand van zaken. *Natuurhist. Maandbl.* 84: 123-134.
- KURSTIENS G. & GABRIELS J. 1997. Karakteristieke broedvogels van het zuidelijk Maasdal in 1995 en 1996. *Limburgse Vogels* 8: 2-18.
- YALDEN D. W. & HOLLAND P. K. 1993. Census-efficiency for Breeding Common Sandpipers *Actitis hypoleucos*. *Wader Study Group Bull.* 71: 35-38.
- YEATMAN-BERTHELOT D. & JARRY G. 1995. *Nouvel Atlas des Oiseaux Nicheurs de France 1985-89*. Société Ornithologique de France, Paris.

Fokko C. Erhart, Stichting Ark, Chopinlaan 14, 6865 EW Doorwerth

Aanvaard voor opname 20 april 1997

Bijlage 1 Overzicht broedgevallen Oeverloper in Nederland en de Belgische zijde van de Grensmaas 1994-96 per locatie (tussen haakjes is atlasblok aangegeven).

Meinerswijk (4022) In 1994 één zeker en twee waarschijnlijke broedgevallen. Op 14 mei op twee locaties een baltsend en zingend paar. Begin juni op twee locaties alarm, op een derde plek een paar. Op 23 juni een paar met één donsjong en twee paren zonder jongen, waarvan één baltsend. In 1995 twee zekere broedgevallen. Op beide locaties zang en balts vanaf half mei. Paar A alarmeerde op 6 juni en had op 30 juni twee kleine

jongen. Paar B werd gezien op 24 juni (geen indicatie voor jongen) en 1 augustus (ten minste één donsjong). In 1996 twee waarschijnlijke broedgevallen. Op 21 mei twee baltsende paren. Begin juni op beide locaties solitaire exemplaren (partners zaten op nest?), maar in de loop van juni geen jongen gezien. Op 9 juli alarmerend exemplaar, maar ook toen zijn, ondanks fanatiek speurwerk, geen jongen waargenomen (F. Erhart).

Weurt (4041) In 1995 waarnemingen in juni (paar aanwezig) en op 4 juli (alarmerend paar) (J. Bekhuis, F. Erhart). Op dezelfde locatie begin jaren negentig mogelijk eveneens broedend, maar waarnemingen voldeden toen niet aan criteria in van Dijk & Hustings (1996).

Blauwe Kamer (3927 en 3936) In 1996 in de tweede helft van mei twee paren, waarvan één baltsend. Op 15 juli op twee locaties alarm (R. von Poppe).

Dreumelse waard (3944) In 1996 in mei baltsend paar en op 7 juni twee zeer kleine jongen. Van 15 juni tot 4 september op dezelfde locatie een paar met drie jongen (G. van Aalst).

Rijkerswoerd (4032) In 1996 diverse waarnemingen van solitaire individuen en op 16 mei baltsend paar. Op 9 juni invallend exemplaar (bezoek aan nestplaats?). Ondanks intensief speurwerk zijn daarna geen Oeverlopers meer gezien (V. de Boer).

Leuthse Kleiplutten (4054) In 1996 balts in mei en juni. Op 5 augustus op de Kaliwaal (afstand <1 km) paar met vier donzige maar vliegvlugge jongen (M. de Bont, J. Haverkamp, G. van Aalst; Erhart & Bekhuis 1997).

Kraaienbergse Plas (4622) In 1996 op 6 mei en 3 en 21 juni paar, met balts op eerste twee data. Geen andere indicaties voor broeden (W. Poelman).

Asselt (5844) In 1996 afleidingsgedrag op 19 mei. Vervolgens één exemplaar half juni en op 18 juli paar met drie vliegvlugge jongen op andere locatie (afstand 4 km) (J. Boeren, J. Pellekaas, G. Kurstjens).

Meers (5948) In 1996 twee baltsende paren op 2 juni, waarvan één bezoek bracht aan een mogelijke nestplaats. Vervolgwaarnemingen op 8 juni (1) en 15 juni (paar op andere locatie, afstand 1 km) (K. Lemmens, H. Demondt, H. van Mulken).

Maaseik (6021) (Belgische zijde van de Grensmaas) In juni 1996 een paar. Daarnaast is op 15 juli een vrouwtje gevangen met een broedvlek (G. Knoops, G. Kurstjens). Gezien de tijd van het jaar is het echter niet uitgesloten dat het een broedvogel van elders betreft (broedvlek blijft enkele weken zichtbaar).